

als basis dienen voor hervormingen in de negentiende eeuw.

Dit bijzonder interessante volume maakt duidelijk dat de vergelijkende rechtsgeschiedenis als methode of veld gekenmerkt wordt door een fundamenteel pluralisme, dat in alle openheid pistes biedt tot een vernieuwing van het juridisch onderzoek. De hoger aangehaalde auteurs geven aanzetten tot verder en grondig werk, gebaseerd op een aantal uitgewerkte casussen. Als *basso continuo* spelen een aantal gedeelde ergernissen rond klassiek rechtsdogmatisch of louter nationaal rechtshistorisch onderzoek. Een pertinent antwoord op grote onderzoeksvragen rond recht vereist dat men ‘ook nog’ de praktijk betreft (bijvoorbeeld de *iura propria* tussen 1100 en 1800, eerder dan enkel het geleerde *ius commune*), of ‘ook nog’ niet-gerealiseerde potentialiteiten en mislukkingen bekijkt, of soms zelfs louter deze laatsten. Een groot deel van deze bedenkingen zijn afgeleid uit de klassieke historische literatuur (M. Bloch, *Apologie pour l’histoire ou métier d’historien* (Parijs: Armand Colin, 1949); L. Febvre (ed. B. Mazon), *Vivre l’histoire* (Parijs: Robert Laffont, 2009). Zie ook de volumes van de *Société Jean Bodin pour l’histoire comparative des institutions*, 1936-2000 of L. Bély, ‘Les larmes de M. de Torcy: la leçon diplomatique de l’échec’, *Histoire, Économie et Société* 1983, 429-456.), maar worden vertaald naar fundamenteel juridisch onderzoek, dat een antwoord moet kunnen bieden op omvattende conceptuele vragen. Een goed voorbeeld hiervan is het pleidooi van de Finse rechtstheoreticus Martti Koskenniemi, die het onderscheid tussen publiek- en privaatrechtelijke uitdrukkingen van macht en dominantie wil laten varen, om te komen tot een ambitieuze verstrengelde genealogie van soevereiniteit en eigendom (‘What Should International Legal History Become?’ in: S. Kadelbach, T. Kleinlein en D. Roth-Isigkeit (eds.), *System, Order and International Law. The Early History of International Legal Thought from Machiavelli to Hegel* (Oxford: OUP, 2017), 381-397; zie ook M. Koskenniemi & V. Kari, ‘A More Elevated Patriotism: The Emergence of International and Comparative Law (Nineteenth Century)’, in: H. Pihlajamäki, M. Godfrey & M. D. Dubber (eds.), *The Oxford Handbook of European Legal History*, 974-999.). Dit wordt nog verder versterkt in het *Oxford Handbook of Legal History*, waarin co-editor Markus D. Dubber suggesties oppert voor een rechtshistorische variant van het *History Manifesto* van historici David Armitage en Jo Guldi, die pleiten voor een resolute keuze voor lange termijn-onderzoek en grote concepten (M. D. Dubber, ‘Legal History as Legal Scholarship’, in: M. D. Dubber & C. Tomlins (eds.), *The Oxford Handbook of Legal History*, 99-117; J. Guldi & D. Armitage, *The History Manifesto* (Cambridge: CUP, 2017)).

Frederik DHONDT

RECHTSGESCHIEDENIS

B. WAUTERS en M. DE BENITO, *The History of Law in Europe* (Cheltenham: Elgar 2017), 200 p., £70.

Dit beknopte overzichtswerk van de Europese rechtsgeschiedenis volgt een trend die de laatste jaren in het rechtshistorische onderwijs en onderzoek meer en meer aan

de oppervlakte treedt. Terwijl in de vorige eeuw nog vaak een exclusief dogmatisch perspectief op de ontwikkeling van het recht in Europa domineerde, gaat de nieuwe tendens in de richting van een uitgesproken contextgevoelige benadering van de ontwikkeling van rechtsnormen. Op het moment dat in België en andere Europese landen de gecodificeerde regels van privaatrecht, meestal teruggaande op nationalistisch-positivistische projecten uit de negentiende eeuw, aan een grondige herziening onderworpen worden, hoeft deze aanpak wellicht niet te verwonderen. De tijd is rijp voor de visie dat recht niet alleen haar interne logica volgt, maar ook steeds de weerspiegeling vormt van de politieke krachtverhoudingen en culturele stromingen van de samenleving waarin ze opereert. Dit dubbele inzicht fungeert als basis voor het inleidende werk dat hier besproken wordt. Enerzijds streven de auteurs ernaar om voldoende aandacht te blijven besteden aan de autonome kracht van voornamelijk privaatrechtelijke regels, die niet in het minst gesteund is op de eeuwenlange doorwerking van de Romeinsrechtelijke traditie. Anderzijds kaderen ze de modulaties in deze min of meer stabiele traditie in het licht van de veranderingen in de politieke en culturele context. Deze contextgevoelige interpretatie van de rechtsgeschiedenis doet denken aan Randall Lesaffers “European Legal History: A Cultural and Political Perspective” (Cambridge University Press, 2009) of, meer recentelijk, aan Tamar Herzogs “A Short History of European Law” (Harvard University Press, 2018). Dat het toch nog de moeite loont om ook dit nieuwe werk van Bart Wauters en Marco de Benito in de hand te nemen, heeft te maken met de uitzonderlijk gebalde en tegelijkertijd verhelderende kracht van hun voorstelling van zaken. In vijf hoofdstukken krijgt de lezer niet alleen een krachtige samenvatting van het Romeinse recht in zijn Justiniaanse vorm gepresenteerd, maar ook van de lokale, zogenaamde “Germaanse” rechtstradities uit de middeleeuwen, van het *ius commune*, van de diverse vroegmoderne ontwikkelingen (gaande van het juridisch humanisme tot het natuurrecht) en van de codificatieprojecten in de moderne tijd. Als toemaatje volgt een laatste hoofdstuk over de ontwikkeling van de Engelse *common law*, van haar ontstaan in de Angelsaksische periode tot haar wereldwijde expansie ten tijde van het Britse wereldrijk. Dit hele panorama krijgt de lezer in hooguit honderd zeventig bladzijden geserveerd, zonder dat de auteurs belangrijke nieuwe aandachtspunten uit het oog verliezen, met name de rol van de School van Salamanca in de ontwikkeling van de privaatrechtsdogmatiek – in de Lage Landen reeds uitvoerig behandeld in bijvoorbeeld Jan Hallebeek's en Tammo Wallinga's “Fons et origo iuris, Versio Belgica, Een historische inleiding tot het vermogensrecht” (VU Amsterdam, 2009) en Laurent Waelkens' “Amne Adverso, Roman Legal Heritage in European Culture” (Leuven University Press, 2015). Echt nieuwe inzichten in de rechtsgeschiedenis kan men uit dit werk niet puren, doch dat is ook niet de bedoeling van de auteurs. Zij zijn er volstrekt in geslaagd om datgene te bereiken wat een inleidend handboek beoogt te doen, namelijk op een heldere en synthetische manier de stand van zaken samenvatten.

Wim DECOCK